

BUNKERSZTORI

A budavári Uri utca 72. alatti óvóhely története

Az Uri utca utolsó háza alatt egy különleges történetű létesítmény helyezkedik el. Magyarország szempontjából fontos események játszódtak le a budai Várnak ebben a házában. Az óvóhely és az épület részletes története nincs dokumentálva, a néhány száz évvel ezelőtti eseményeket már a feledés homálya fedi. Így a 19. század végétől követem végig az „eseményeket” több-kevesebb részletességgel.

SZABÓ BALÁZS*

Levéltári, földhivatali, különböző hivatalos források és magánszemélyek elbeszélései alapján a történet 1885-ben kezdődött, mikor is a Fővárosi Mérnöki Hivatal folyó év július havi jelentése szerint a barlangot 1884-ben felmérték és akkor szeméttel volt tele. Az akkori leírás szerint a főtrepedésekkel átszótt volt, sőt egy nagyobb tágasságú repedés is látható volt. A tetőzetből és az oldalfalakkól szivárgó víz csepegett.

Majd 1918-ban báró Rubidó Zichy Iván – diplomata és követ – megvásárolta a házat. Ekkor még az ország legtehetősebb embereinek (iparosoknak, gyárosoknak, kereskedőknek) a palotái sorakoztak a budai Várban.

Személyes okok miatt 1934-ben feleségének, báró Zichy Erzsébetnek adta el az igen tekintélyes méretű, az Uri utca, a Kapisztrán (akkor még Nándor) tér és a Tóth Árpád sétány (akkor még gróf Bethlen István bástyasétány) által határolt 781 négyzetméteren fekvő, 610 négyzetméter kihasznált területű és 171 négyzetméter belső védett udvarral rendelkező, 18. század végén épült értékes házat.

De 1936. július 16-án fordulat következett be. Rövid tárgyalások

után Scossa Géza megvásárolta a tartozásokkal és jelzáloggal terhelt ingatlant. A bárónő rejtélyes és számára kifürkészhetetlen okokból gyanakodott a vásárló gyorsaságára és pontosságára, de nem tulajdonított ennek nagy jelentőséget. Bele kellett egyeznie az eladásba, aminek összege 105 ezer pengő volt.

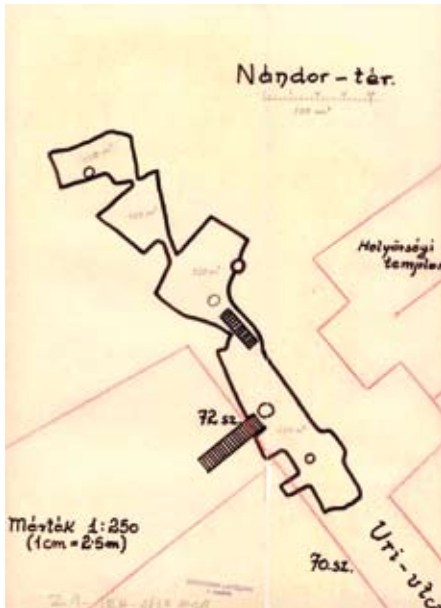
Mivel Magyarország kormányzói negyede akkor a budai Vár volt, ezért Horthy kormányzó és tanácsadói úgy döntöttek, hogy minden olyan állami szervezetet és céget, mely elengedhetetlen az ország vezetéséhez a Várba kell elhelyezni a válságosra forduló nemzetközi helyzetben, egy lehetséges háború veszélye miatt. Így a Magyar Nemzeti Banknak is épületet kellett keresnie, ezt természetesen „illetéktelen” személyek nem tudhatták, és az sem derülhetett ki, hogy az MNB-nek ingatlana van a Várban. Az egész „akció” a háttérben zajlott. Hosszú keresés után

1. ábra A ház oldala a telefonfülkével

találtak egy házat, tulajdonosának tetemes tartozása volt a Bank felé. Akkor a bank igazgatóhelyettesét Scossa Géza úrnak hívták!

A banknak (amely az igazgatóhelyettesét bízta meg a álcázott adásvételre) különleges céljai vol-

2. ábra Helyszínrajz az átépítés előtti állapotú

3. ábra Az Uri utca homlokzata napjainkban

4. ábra Több száz éves pincelejáró napjainkban

tak az épülettel. A tervekben egy óvóhelyet és trezortermeket szándékoztak az épület alá építeni, hogy a bank háborús események között is működőképes legyen, vezetősége és családtagjaik védelmet nyerjenek, le tudja bonyolítani bankjegyforgalmát és értékeinek egy részét elhelyezze.

A ház átalakítására és átépítésére Scossa Géza összesen háromszor kért engedélyt az Országos Műemlékvédelmi Hivataltól (1938. június 21., 1938. szeptember 1. és 1941. június 11.) és azt mindig haladéktalanul meg is kapta.

A tervezést házon belül a Bank Műszaki Hivatal végezte el. A munkák 1936-ban kezdődtek. Vezetésével a neves geológust dr. Kadic Ottokár címzetes egyetemi tanárt, és Bárány Reichlin Meldegg Tibort, mint műszaki ellenőrt, a Bank Műszaki Hivatalának vezetőjét bízták meg. Kadic titokban már több éve, először saját érdeklődésétől hajtva, majd hivatalosan az Országos Légoltalmi Parancsnokság felkérésre foglalkozott a budavári barlangokkal. Mindvégig a szíven viselte a barlangok sorsát, és igyekezett mindig kiharcolni a legjobb és minél kevesebb pusztítással járó átalakításokat. Inkább ő vállalta a

munkákat és nem bízta azt másra, s ezért még fizetést sem kért.

Az Uri utca 72. számú ház építkezéseikor is ügyelt a természetes képződményekre. Bár az eredeti elképzelés az volt, hogy részben, de főképp az utca alatt fekvő hosszabb, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum (akkor még Nándor kaszárnya) irányába eső keresztirányban álló és két kisebb, szűk természetes folyosókkal összekötött, körülbelül 3,6-3,9 méterrel mélyebben elhelyezkedő barlangot használjanak fel a költségek leszorítása végett. Így viszont probléma lehetett a nem kellően, biztonságos, minimális főtetakarással. (A legkisebb természetes takarás mindössze 4,7 m volt.) Valószínűleg Kadic ezt kihasználva úgy befolyásolta a tervezést, hogy dobozt terveztetett a barlangba. Azaz egy boltozatos kialakítású vasbeton dobozt építetett a barlangokba, és eközben a talpazatot – mely nem volt nagy természeti érték – a nagy teremnél 2,0-2,1 méterrel lesüllyesztette. Az így adódott kihasználatlan terekbe a kivitelezés során feleslegessé váló kitermelt törmelék, sziklát, budai márgát el lehetett helyezni, aminek az elhordási költsége is elmaradt, és az igen nehezen megoldható feltűnés nélküli elszállítása is részben megoldódott. Tehát nagy valószínűséggel, ha most elbontanánk a vasbeton szerkezetet, akkor szinte sértetlenül visszakapnánk a természetes barlangüregeket.

A kivitelezés éjjel nappal folyt három műszakban. Általában 15-20 munkás dolgozott egyszerre. A szigetelést különleges technikával és nagy odafigyeléssel „szerelték”. A kisebb igénybevételnek kitett helyeken a már jól bevált bitumenes szigetelést használták, de legalább dupla akkora rétegben mint általános esetben. A kritikus helyeken ólomlemez szigetelést (!) alkalmaztak, mely a mai napig is az egyik legmegbízhatóbb és leghosszabb élettartamú szigetelések közé tartozik, mivel nem korrodál, könnyen alakítható. Igen költséges és nehéz a beépítése, nagy precizitást és oda-

figyelést követel meg. Ezt a ház alatt fekvő helyiségek mai állaga meszesemenően alátámasztja. Szinte egy csepp vizet sem lehet látni, a szerkezetek teljesen szárazak, a gépház kivételével.

A munkák a földszinten kezdődtek meg. A kapubejáróból balra nyíló helyiségeket átalakították, a második ablakot vakablakká alakították és egy liftet építettek elé, mely a 15 méteres mélységbe szállította az utasokat és terheket. A helyiségből egy légóajtóval lezárt, meredek boltíves folyosót is nyitottak a 4 méteres mélységben fekvő épített házi pincébe. (A továbbiakban a felszíntől való mélységgel fogom a szinteket jelölni.) Innen nyílt 180 fokos fordulóval, a több évszázados, szintén boltozatos lépcsőlejáró az utca tengelyében fekvő, nagy hosszúságú barlangba. E folyosót vasbeton megerősítésekkel továbbra is felhasználták, melynek a keresztmetszete így lecsökkent. A már említett padlósüllyesztést itt hajtották végre, aminek a nyomai a fent említett évszázados lépcsőlejárón is jelentkeznek: egy törés látható néhány lépcsőfokkal a -12 m-es szint előtt, mely mindössze annyit szolgál, hogy az eredetileg szögben álló lejáró a barlangtengelyre merőlegesen torokkolljon a barlangtérbe. A térképen is jól látható öt függőleges légaknát és kutat eltömedékelték, lefalazták. Az eredeti barlangtér 200 m² alapterületű volt az építkezés előtt.

A zökkenőmentes ki- és bejárás, a teherforgalom lebonyolítására egy garázsbejárót nyitottak az épület északi homlokzatán. Ezt az építkezés után eredeti állapotára visszaállították.

A továbbiakban a -15 m-es szinten elhelyezkedő barlangot építették ki hasonló eljárással mint az előbbieket. A kialakult nagy boltozatos teremből északi irányba, kis folyosóval egy kisebb kétszintes termet, a déli sarkából egy széles, szintén boltíves folyosót nyitottak (kis töréssel), mely egy pár lépés után 90 fokban balra fordult és egy nagy sugarú körív mentén (már a ház alatt) visszafordult eredeti irányá-

5. ábra Földkút (szárazkút)

6. ábra Szűk folyosó az akkutérben

ba, éppen a várfalra merőlegesbe. Erre azért lehetett szükség, mivel cél volt, hogy minél kisebb területen építkezzenek, mert ellenkező esetben sok közterület-használati díjat kellett volna fizetniük, sőt ez védelmi célból is előnyösebb volt, mivel

a házak szerkezete jelentős mértékben felfogta volna egy bomba romboló hatását. E széles folyosót teljesen végigvezették az épületen, és a várfal felőli homlokzat vonalában egy légóajtóval zárták le. E folyosón helyezték el a földszintről induló lift

7. ábra A nagy trezorterem napjainkban

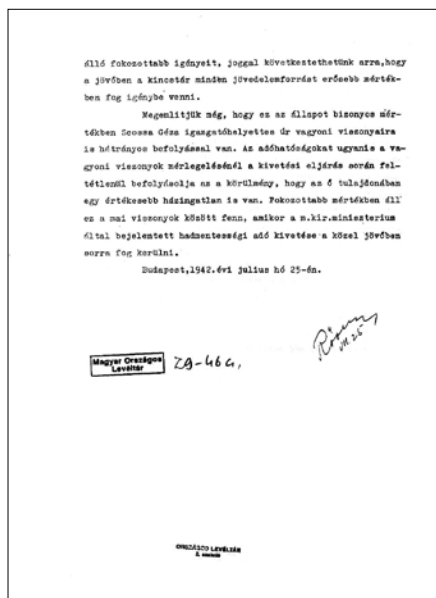
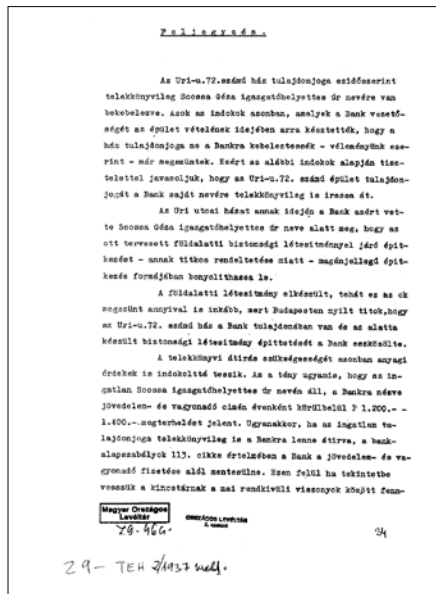
megközelítésére szolgáló folyosót, a -30-as szintre közlekedő kettes számú lift rövid folyosóját és a két trezortermet.

A szóbeszéd szerint a nagyobb méretű trezorterem Magyarország aranytartalékának elhelyezését szolgálta volna, a kisebb pedig a Szent Korona védelmére épült. Valójában mind a kettő általános értékmegőrző céljára lett kialakítva, melyekben természetesen elhelyezhetők lettek volna a fent említett értéktárgyak is, bár állítólag sohasem volt egyik sem a ház alatt. Természetesen mindkét helyiséget igen komoly banki acél trezorajtók védték. A kis kétszintes teremben a zuhanyzók kaptak helyet, az ebből nyíló ugyancsak kicsi barlangot valószínűleg nem használták fel, betömedékelték. A folyosó alatt szellőzőcsatornát helyeztek el, és a derékszögű törésnél egy szűk folyosót nyitottak aknával a ház udvarára, mely az elhasznált levegő elvezetését szolgálta. Falában – az akna felső nyílásánál – található egy bevésés: Bpest. 1941. II. 14. és egy név, ami sajnos olvashatatlan. Az alsó lift aknája a kivitelezés alatt nyitva volt a felszínig az ideiglenes felvonó számára.

Időközben kitört a már többször megjósolt háború, mely nem sok jóval és legkevésbé sem a gyors befejezéssel kecsegtetett, ismerve a német vezetést.

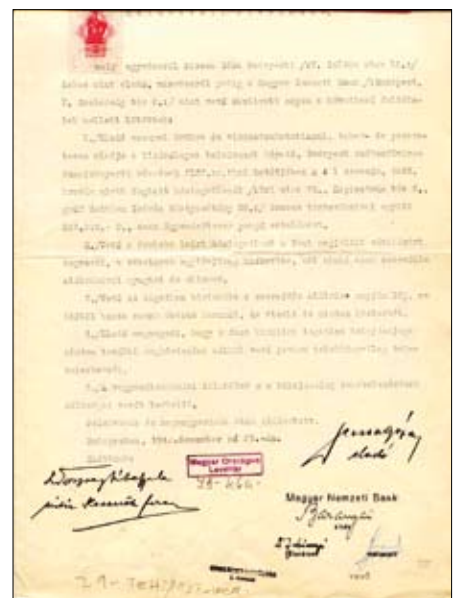
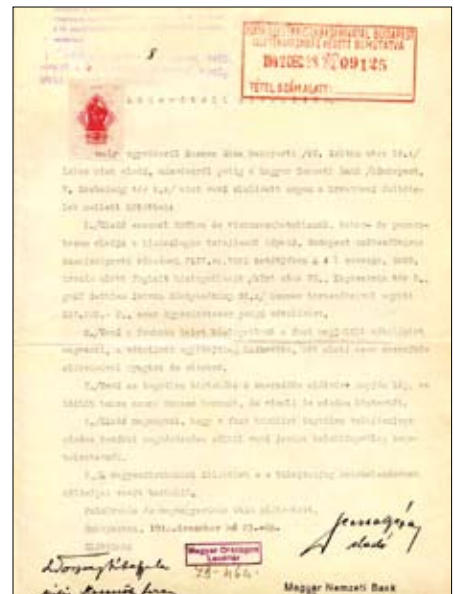
A kivitelezéskor a munkásoknak és a mérnököknek is sok problémájuk volt a természetes üregek állékonyságával. A -15 m-es szint befejezése előtt már szóba került, hogy e helyiségek nem lesznek elegendőek a teljes apparátusnak, és a különböző forrásokból kapott hírek szerint a modern fegyverek ellen az óvóhely védőképessége sem teljesen megfelelő. Ezért a bank vezetősége 1940. február 20-án úgy döntött, hogy mélyebben egy nagy befogadóképességű háromszintes termet alakíttat ki.

Akkor még nem tudták, de döntésük egy nagyon fontos felfedezéshez vezetett. Ha akkor nem döntöttek volna a további építkezések

8. ábra Feljegyzés az igazgatóhelytestől való visszavételről

mellett, akkor -22 méteres mélységben Kadic kitarásának és lelkes munkájának gyümölcseként sohasem találta volna meg a 1,5 m vastag kavicsos rétegben azt a márgába bevágódott őspatak medret, őskori elefánt és orrszarvú csontvázakat és emberi szerszámokat. Óriási felfedezés volt, de akkor nem, vagy csak szűk körben, részletek nélkül publikálhatta, mivel az építkezés az Uri utca 72. alatt titkos volt. Horusitzky Henrik 1939-es Duna jobb parti részének (Buda) hidrogeológiája című könyvében így

9. ábra Adás-vételi szerződés

ír a felfedezésről: „újabb ásatások alkalmával az Uri utca 72. sz. ház pincéjében 145,81-144,3 m magasságban, a felszíntől 22 m mélységben szintén megtalálták az itt 1,5 m vastag kavicsos réteget”. Ez a tény igen érdekes, mivel az MNB korabeli iratai szerint és az építési tervek szerint is az alsó, azaz a -15-ös szint alatti részeket csak 1942 áprilisában (?) kezdték kivitelezni, sőt addig azok tervben sem voltak! Így felmerül a kérdés, hogy milyen munka folyhatott ott 1939-41-ben?

A -15 m-es szinten lévő folyosónak a végén, a légóajtó mögött épült egy vész kijárat a várfal alatt elhelyezkedő Lovas utcára. Ez egy igen szűk, egy ember számára járható, éppen 2 méter belmagasságú folyosó, mely akkor még egy széles, két félkör alakú rézsűfallal ellátott ki- és bejáratban végződött, a várfal alatti lejtőben. Ez a ki- és bejárat szolgált a légbeszívásra is, kívülről álcázva. Az óvóhely ivóvízellátásának egyik bekötése is a folyosó betonburkolatában nyert elhelyezést és a mai napig is működőképes, nyomás alatt van. (A másik bekötés az Uri utcai vezetékből történt.) A vészfolyosóból nyílóan – a Tóth Árpád sétány alatt – építettek még egy nagyméretű patkó alakú ugyancsak szűk folyosót, mely a várfal tövéből egy úgynevezett szárazkútból szívta be veszély esetén a túlnyomáshoz szükséges levegőtöbbletet.

A -15 m-es szint nagyterméből még kiépítettek egy átlagos szélességű folyosót a Magdolna torony irányába, mely a terem után közvetlenül meredeken vitt -19 méterre. Majd a fenti széles folyosóhoz hasonlóan 90 fokban tört, most jobbra. Feltételezésem szerint ez a folyosó, ha a már említett nagy alsó szintek tervbevétele előtt épült, akkor nagy a valószínűsége, hogy eredetileg nem tört, hanem egyenesen folytatódott valahova. Egy vasajtó előtt szintén 90 fokban balra tört, és azonnal kis körívben jobbra kanyarodott, majd balra. Az ívek után egy lépcsőházat építettek, mely az alsó nagy termekhez vezetett.

Nem tévedés: van egy 5 szintes -19 méteres mélységből -33 méter mélyre vezető lépcsőház éppen a Magdolna torony alatt. A vasajtó mögött egy igen érdekes járat húzódik. A biztonság maximális kielégítése végett az óvóhelynek nemcsak egy vész kijáratot terveztek. A másik, veszély esetén használható kijárat éppen innen indult, és éppoly szűkre építették mint a fentiekben bemutatottat. Ez viszont hosszabb mint a társa, bár ma már le van falazva néhány lépés után. Eredetileg a Belügyminisztérium épületéhez (ma

MTA székház) vezetett. Sajnos kevés adat áll rendelkezésünkre, de az biztos, hogy így az úgynevezett Nagy Labirintust is meg lehetett közelíteni egy, a boltozatos folyosó végén található csigalépcső segítségével. Ez a csigalépcső közvetlenül az I. kerületi föld alatt elhelyezkedő polgári védelmi vezetési ponthoz csatlakozott.

Ezután a kivitelezés fontos állomásához érkezett. Megkezdődött a -30 m-es szintek építése a budai márgába. Reichlin főmérnök még néhány évtizede elmondta egy másik mérnöknek, hogy egy alkalommal

esre készült -, és a szellőzőcsatornák teret foglalnak el. A teremnek statikailag indokolatlanul ellenboltozatot is terveztek az alulról érkező nyomások ellen. Az eredmények nem meglepőek: a budavári nagy közúti Alagút méretei is kísértetiesen hasonlóak. A kivitelezés robbantásos technológiával folyt, és a terem végleges formájában 8,64 méter széles és 43 méter hosszú lett. Reichlin fia – aki gyerekkorában végignézte az építkezést, és ott is lakott a házban családjával – elmondta, hogy ő még látta a felállványozott termet, mely misztikus látvány volt az

10. ábra Az akkutér

mikor országos sztrájk volt a munkások körében, akkor az építkezésen is beszüntették a munkát, és ekkor vált kézzelfoghatóvá az a tény, hogy a budai márgával gyorsan kell dolgozni. Önmagában is állékony, de csak addig, amíg nem oxidálódik. Ez a folyamat egy hét alatt lejátszódik, és bekövetkezhet a legrosszabb. Igen sok kisebb-nagyobb omlás okozott gondot a munkában.

A legalsó szintek talajmechanikai, statikai számításait a Műegyetemen készítették el. A számítások maximumánál 10 méteres fesztávolságot engedtek és ugyanekkora magasságot, melyből a szerkezeti vastagság - mely mindenhol legalább 60 cm-

akkori modern kis elektromos lámpásokkal. A kialakult nagy termet két vasbeton födémmel három 2,7 méter belmagasságú (a legfelső szintet boltozatosan) szintre osztották. Így a legalsó szint éppen 33 méter mélyre került az utcaszint alá.

Ennél is néhány deciméterrel mélyebbre helyezték el kicsit odébb – a várfal felé, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum épületének sarka alá – a gépház alsó szintjét, melyet kiegészít még egy szint. Így a gépház kétszintes lett, mely galériásan van építve. Ide a legnagyobb biztonságot nyújtó helyekre kerültek a klimatizáló berendezések, a fűtő és hűtőberendezések és a dízelgenerátorok. Ez utóbbiakból három darab is volt. A különleges berendezések titokban

11. ábra Az országos vezénylőterem

történi beszerzése és beszerelése nem kis feladat volt, és sok probléma is adódott ebből, különösen, ha a megrendelt eszközt külföldről hozatták. A dízelmotorok üzemanyag ellátására több hétre elegendő gázolajtartalékot halmoztak fel a legalsó szinten – egy fallal a gépházból elválasztott helyiségben – két emelet magas acéltartályokban. A motorok égéstermék elvezetése az épület fedélszékén keresztül történt. Az üzemanyag feltöltő nyílás a mai napig is látható az épület északi homlokzatának közepén (a telefonfülkétől jobbra), a volt gépkocsibejáró helyén, derékmagasságban. Az összes közműkábel és csövet a védelem miatt a falakba süllyesztve, beépítve alakították ki.

Az igen nagy problémát jelentő feltűnés nélküli törmelékelszállítás orvoslására úgy döntöttek, hogy a szomszéd ház pincéjébe áttörve elhelyezik a törmelék egy részét.

Akkor még a 70-es szám pincéje eredeti formájában volt, téglából falazott oldalfala a mészkőpaplanra épült, és padlózata is az volt.

A kivitelezés folyamán Kadic és Reichlin sajátkezűleg vették át a munkákra elkülönített pénzüsségeket a Bank kasszájából és maguk fizették ki a munkásokat, szállítást, anyagokat, hogy ne szerepeljen a Bank neve sehol sem.

Végül is 1941. szeptemberére kialakult egy 1534 négyzetméter alapterületű, majd 450 méter hosszú folyosó és üregrendszer az épület alatt, amit több mint három év alatt sikerült kivitelezni. A munkálatoknál a gépészet szerelése közben történt „csak” komolyabb baleset, de az sajnos halálos. Egy liftgépész az alsó lift aknájába zuhant. A kivitelezés természetesen biztosítva volt.

A negyedik év elején az óvóhely berendezése, a gépek beüzemlése és a tartalékok felhalmozása történt. A teljes „üzemre” 1942. decemberére lettek készen. A Bank őrsége a -12 m-es szintet foglalta

el, és mind a két vészkijáratot őrség vigyázta. Mikor kész lett, magas rangú magyar és német katonatisztek szemlét tartottak, és terveket kértek az óvóhelyről.

A Bank a befejezés után úgy döntött, hogy az ingatlant a nevére íratja (azaz megvásárolja az igazgatóhelyettől), mivel már nem folyt építkezés, és látszólag „csak reprezentációs” célokra (azaz vendégháznak, konferenciákra) használnák azt. Az adás-vétel 1942. december 23-án történt meg, a földhivatali bejegyzés 24 óra alatt került az ingatlan lapjára (ami ma is, és akkoriban is, általános esetben évekbe telt). A vételár ekkor is 105.000 pengő volt, ezt a Bank természetesen nem fizette ki Scossa úrnak. A Bank elintézte, hogy az adás-vétel ne kerüljön be a Fővárosi Közlönybe, és sehol máshol se tegyék közzé.

Dr. Kadic Ottokár a több éves lelkes és kitartó munkájáért (1942. február 12-én) 5000 pengőt, dr. Jáky József műegyetemi tanár (1941. április 5-én) 2000 pengőt, a Magyar

Karszt és Barlangkutató Társulat (1942. február 12-én) 10.000 pengőt és Barbie Lajos, a Társulat pénztárosa (szintén 1942. február 12-én) 1000 pengőt kapott a Banktól. Így a teljes költség 1.341.326 pengő lett, plusz a ház vételára.

Sajnos nem is soká igen fontos szerephez jutott az Uri utca 72. számú ház és óvóhely. 1944. végére Magyarországot is elérte a háború, a bank vezetősége és azok családtagjaik ide menekültek. Az időközben kiszivárgott hírekre több, a környéken lakó neves miniszter, orvos, ügyvéd maguk, családjuk és személyzetük számára a banktól engedély kérve az ostromok idején az óvóhelyet szerették volna igénybe venni, de ezt a bank több tucat engedély kiadása (és a személyek „lenyomozása”) után visszavonta, mivel így a létesítmény biztonsága mind elvi, mind pedig technikai okok miatt (túlzsúfoltság) veszélybe került volna. Ezek után a bank a rendőri szervektől egy személyt kért, akit az óvóhely vérszékelyezésének őrzésével bíztak meg egy közeli ház szobájából.

A II. világháború Magyarország számára is komolyra fordult, és egyes források szerint 600-700 ember – többek között az Esztergomi Rondella „alatt” elhelyezkedő Argentín nagykövetség embereinek – életét mentette meg a létesítmény. Ez egy zsúfolt óvóhelynek felel meg, kb. 2 négyzetméter/fő sűrűséggel. Reichlin úr fiának emlékei szerint az élelemmel soha sem volt probléma, mivel a bank nagyon sokat felhalmozott. Viszont nem volt túl változatos a menü: egyszer kolbász, máskor húskonzerv, majd ez cserélgetve. A vízellátással viszont baj volt, mivel a tárolókban a víz gyorsan megposhadt. Kénytelenek voltak a Nándor téren szükségképpen – tűzoltás céljára – kialakított földbe vájt és betonozott trapéz alakú víztározóból hordani a vizet. A ház épített pincéjében elhelyezett tartalék dízelgenerátort néha üzemeltetniük kellett, de azt csak a nappali időszakban tudták, mert ellenkező esetben fény derült volna a léte-

sítményre. Ők még szerencsésnek mondhatták magukat.

Lent a civilek a magyar és a német katonákkal jól megfértek. A németek még egy hadikórház is berendeztek a -30 m-es szinten, amit azután az oroszok megsemmisítettek. A közelben tanyát vert Gestapo szerencsére nem zavarta a bank ügyeit és embereit.

Egy nap arra lettek figyelmesek, hogy reng a föld és nagy morajlás hallatszik, majd gyorsan elül. Óvatosan kimenve megdöbbenve tapasztalták, hogy az addig elpusztíthatatlannak hitt gigantikus méretű Magdolna templom romokban hevert. Állítólag a hadsereg robbanóanyag-raktárnak használta...

A háború után a ház nagy átalakításokon esett keresztül. A sérüléseket eltüntették, vasbeton megerősítéseket használtak, és a ház díszítéseit nagy részben megsemmisítették. Viszont a központosított államosítás mint mindenbe, e ház életébe is beleszólt. 1950-ben vita indult az értékessé vált földalatti létesítmény birtoklásáért a hidegháborús helyzet kialakulása és eldurvulása miatt. Egyfelől az Erősáramú Ipari Központ (Erik), másfelől az ÁVH „harcolt” az épületért (és legfőképpen az alatta lévő „rendszerért”). Az előbbi az Országos és Budapesti Villamos Teherelosztó (OVT és BVT SZ, a villamos energia elosztásának informatikai központjai) számára, a kötelezően előírt „magas szintű védelem kialakítása” miatt, az utóbbi a teljes „nyilván tartása” elhelyezésére, mely folyamatosan bővült és szükséges volt egy könnyen és gyorsan megközelíthető helyre telepíteni. Végül ismét igen fontos szerephez jutott az egykori óvóhely. Az ERIK kapta meg, mivel a fő kábelek miatt nem lehetett sokkal távolabb elhelyezni, vagy az igen magas költséggel járt volna. A létesítmény felügyelete az ÁVH feladata lett. A Teherelosztó 1951-ben beköltözött, de ekkor – és még sok éven át – a Bank a trezortermeket (nemesfémek és bankók tárolására) használta. A Bank a gépházban lévő három darab Ganz Jendrassik

dízel aggregát egyikét magával vitte. A Teherelosztó beköltözésekor a -12 m-es szintre akkumulátortöltő berendezések, a -15 m-es szintre a nagyterembe és az onnan nyíló kétszintes kis terembe savas akkumulátorok, a -27 m-es szintre OVT vezénylő, BVT SZ hírközlő helyiség, vezető diszpécseri szoba és a segédüzemi helyiség, a -30 m-es szintre BVT SZ vezénylő, OVT távközlő helyiség és ügyeleti szoba, a -33 m-es szintre pedig telefonközpont és irodák kerültek. Akkor már minden fordulóba őr került. A Lovas úti légbeszívót átalakították egy igen tekintélyes méretű aknává, mely a felszín felé emelkedett körülbelül 1,5 métert. Ez egy transzformátorháznak látszott, de soha sem volt benne egy Volt elektromosság sem. A funkcióváltással nem járt együtt a létesítmény átalakítása, szinte csak válaszfalakat építettek, vagy tettek át. A gépészet viszont átalakult. A légbeszívás a várfalba került és a légkondicionáló és szellőző gépeket is kicserélték. A ház véglegesen csak 1963. március 20-án lett a Magyar Államé, az Erőmű Tröszt kezelésében.

Ebben az időben állítólag a Budavári Önkormányzat (akkor Állami Nyomda) épülete alatt elhelyezkedő óvóhelyrendszerbe és az újjáépített Magdolna toronyba is el lehetett jutni.

Az első teherelosztós években egy nagyon kedves kis történet is született, melyet – és még sok más adatot – egy hosszú éveken át ott dolgozó mérnök kollégától tudtam meg. Egyszer a bank megbízottja úgy utazott el külföldi útjára, hogy a zsebében maradt a trezortermek kulcsa. Viszont azokat sürgősen ki kellett nyitni. Mivel a kinyitáshoz két kulcs egy időben történő elfordítására volt szükség, és ebből egy hiányzott, úgy döntöttek, hogy filmekbe illő módon a börtönből hívnak ki egy „neves szakembert”. Így is lett, az ajtó kitárult. Azt sajnos nem tudjuk, hogy mit kapott cserébe a „szakember”.

1956-ban sajnos ismét fontos szerepet töltött be az Uri utca utol-

só épülete és az ott dolgozó munkatársak. A kelet felől Magyarországra betörő orosz csapatok mozgásait a villamos energia ellátására kiépített független országos telefonhálózaton és a teherelosztón keresztül a minisztériumba ők közölték. A miniszter urat ilyen esetekben a „Sanyi bácsit kérem” jelszóval közvetlenül el lehet érni.

1967-ben újabb építkezés kezdődött az épület (azaz a szomszédos 70. számú ház) alatt. Ekkor a teherelosztó úgy döntött, hogy a Gyöngyösi Hőerőműhöz kapcsolódó központot „szokványos” vári pincében helyezik el, mivel helyhiánnyal küszködnek. A pince viszont értékes középkori téglaboltozatú volt, amit a Műemlékvédelmi Hivatal mindenképpen meg akart menteni, és nem engedte a bontást. Tehát csak egy lehetőség maradt, hogy a pince padlózatát, mely édesvízi mészkő volt, lejjebb kellett vésni 1,25 méterrel. Már a munkák előtt is látható volt néhány igen tágas hasadék a kőzetben, közben már ember számára is mászhatóak kerültek elő. Ezek egyikébe a teherelosztó egy munkatársa – kincseket és járatokat kutatva – „bemerészkedett” és ott igen fontos geológiai képződményeket vett szemügyre.

Az igen szövevényes hasadékok talpán szinte mindenhol néhány centis kavicsos réteg volt, mely néhány helyen tölcészerűen csúszott le a mélység felé. Ez ok folytán, Kadic felfedezése, és a mészkőpaplan vastagsága miatt a terep megvizsgálása után, - mely a Kapisztrán szobor körül dombszerűen, szabad szemmel is láthatóan kimagasló - nagy valószínűséggel jelenthetjük ki, hogy a területen valaha hévforrás felfakadás volt.

A említett pince végül is így két-szintesre épülhetett vasbeton szerkezetből és az értékes boltzat is megmaradt, mivel a vasbeton szerkezetet alá építették négy réteg „fekete szigeteléssel”. A felszínről a -15 m-es szintre közlekedő liftnek egy „megállót” létesítették az alsó szinten, és a nagy kialakult termet vertikálisan három részre osztották,

melyből a középső lett a lépcsőház. A kábelek betáplálása az Uri utca és a Tóth Árpád sétány felől úgynevezett kábelistolyokban történt. A régi pincében volt egy török időkből származó kút, melynek éppen a nagy trezorterem hátsó fala mögött volt az alja. Ezt felhasználva vezettek le néhány kábelt arra a szintre, mivel akkor már a Banktól megkapva a két régi trezortermet úgynevezett kisminta helységnek és Siemens szobának használták. Ekkor a létesítmény már 1573 négyzetméterrel büszkélkedhetett.

Az új szintet -7 m-es szintnek nevezték el. Ekkor állítólag még a Mélyépterv épületébe (a második világháború előtt német nagykövetség és ma is az) is át lehetett menni a föld alatt, és vittek is át iratokat.

A szellőzés fejlesztése végett a várfalban egy speciális légbeszívót építettek ki, mely a mai napig is látható. A régi beszívót megszüntetve a falba vágtak rést, amit azután téglaoszlopokkal megtámasztottak. Így kialakult egy több hosszúságú cellából álló szabad felület. Ez egy nagy átmérőjű aknába torkollott, melyet a -15 m-es szintről induló vészkijáratú folyosó mellett vezettek le és kötötték be.

A teherelosztónak mind a négy nagyobb magyarországi erőműtől független betáplálása volt. Ezek kimaradása esetén akkumulátorok álltak rendelkezésre, és még ezen felül a 2 db dízelgenerátor is készleltben volt. Tehát hétszeres biztosítással üzemelt a létesítmény. A ház udvarában mikrohullámú adótorony volt, mely a Svábhegyre sugározta a jeleket és onnan Tatabányára. Mivel a mindennapos folyamatos tartózkodásra a földalatti körülmények hosszú távon nem feleltek meg, sőt károsak voltak, így ma már csak három mérnök él az 1951-es „kezdőcsapatból”.

Már a budapesti és az országos teherelosztó is kiköltözött a létesítményből. Néhány éve még jogi viták folytak a ház tulajdonosát és kezelőjét illetően, aminek állaga jelentősen leromlott, és a mai napig is romlik. Ennek ellenére '95-

ben eladó volt az alatta lévő „pincerendszerrel” együtt. A hirdetésre igen sokan jelentkeztek (úrgazdagok, vállalkozók, külföldiek), de senki sem tudta a fent említett okok miatt megvásárolni.

Körülbelül három éve a házat és az alatta elhelyezkedő földalatti rendszert is megvásárolták.

Végül is meglepő, nem mindennapi módon egy „szokványosnak” látszó vári ház alatt olyan labirintus húzódik, melynek igen sok ember köszönheti az életét. Személyes bejárásaim alkalmával mindig megkönnyebbülve és egy misztikus világból a felszínre lépve csodálkoztam el azon, hogy mi is rejtőzik a lábunk alatt.

Külön köszönet Steyer Ferencnek.

*OKL, ÉPÍTŐMÉRNÖK

FORRÁSLISTA

- Steyer Ferenc
- Országos Levéltár, MNB iratanyag
- MVM MAVIR, Budavár
- a Teherelosztó régi munkatársai
- Reichlin Meldegg Viktor
- BM Központi Irattár
- ELMŰ Jogügyi Osztálya
- Horusitzky Henrik: Duna jobbparti részének hidrogeológiai vizsgálata 1939.
- Hild-Ybl Alapítvány tanulmánya 1994.
- MNB Titkárság
- MVM PV felügyelet
- TTI-EUROVIA Kft. Felmérése 1993.
- Budapest I. ker.-i PV parancsnokság
- Fővárosi Kerületek Földhivatala
- OMVH Irat és Tervtára
- Magyar Nemzet napilap
- Szilvágyi Imre, okleveles építőmérnök
- Pálházi Sebestyén
- Pálházi Sebestyén